

УДК 005.934

МЕТОДИ ТА ПІДХОДИ ЩОДО ДІАГНОСТИКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Сисоєнко І.А. - к.е.н., доцент

Карлюка Д.О. - к.е.н., доцент

Бембель О.К. - магістрант, Херсонський НТУ

Постановка проблеми. В розвитку ринкових відносин в Україні перед вітчизняними підприємствами постала проблема не стільки забезпечення максимально ефективного функціонування, скільки виживання в несприятливих та мінливих умовах господарювання. Окрім економічних, соціальних, політичних та інших зовнішніх загрозливих обставин, уваги потребують процеси, що перебігають всередині підприємств – недосконалість систем планування, аналізу, управління тощо. Для аналізу всього спектру цих проблем і пошуку рішень по оптимізації діяльності підприємств було введено поняття економічної безпеки підприємства та її діагностики.

Оцінювання рівня захищеності діяльності підприємства від негативного впливу зовнішніх та внутрішніх чинників є важливим та складним завданням, оскільки від його виконання залежить своєчасність розроблення конкретних заходів усунення загроз. Проте проблема діагностики рівня економічної безпеки підприємства має ієрархічну, багаторівневу структуру. Аналіз досягнень науковців у вирішенні теоретичних і практичних проблем з діагностики економічної безпеки підприємства дозволяє виділити багато невирішених питань.

Стан вивчення проблеми. В науковій літературі значна увага приділяється проблемам діагностики економічної безпеки, вагомий вклад у вивчення яких зробили такі вітчизняні і зарубіжні науковці: Т. Г. Васильців, А. О. Близнюк, Н. Ю. Гічова, В. Л. Дикань, С. Б. Довбня, І. А. Дмитрієв, Ю. Г. Кім, Т. Б. Кузенко, Н. О. Лоханова, І. Л. Назаренко, О. В. Посилкіна, Д. П. Пілова, А. А. Кириченко, В.І. Ярочкін, та інші.

Серед дослідників превалює підхід, що ґрунтується на розрахунку показників за складовими економічної безпеки, переведенні рівня кожної складової у відносну величину та визначенні інтегрального показника, як середньозваженої оцінки складових економічної безпеки підприємства. Дослідники С. Б. Довбня та Н. Ю. Гічова [2] дотримуються підходу, що ґрунтується на виділенні трьох рівнів економічної безпеки: поточного, тактичного і стратегічного. А загальний рівень економічної безпеки підприємства визначається як середньозважене вищезазначених рівнів. Також поширеними є функціональний підхід – сумування функцій залежності рівня економічної безпеки при зміні величин показників діяльності підприємства.

Завдання і методика досліджень. Метою роботи є дослідження різних методик і підходів до діагностики економічної безпеки підприємства яке займається морськими перевезеннями та визначення їх переваг та недоліків.

Результати досліджень. Дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених показують, що для підприємства більш важливим є не уникнення загрози

взагалі, а вміння її вчасно і точно передбачити для того, щоб вжити необхідних заходів. Це стосується як підприємств, що знаходяться у кризовому стані, так і успішно працюючих. Тому необхідним є створення системи управління економічною безпекою з безперервною діагностикою стану середовища та місця підприємства в ньому, оскільки метод прийняття управлінських рішень на основі лише інтуїції не може в умовах зростаючої конкуренції забезпечити максимально ефективне функціонування суб'єктів господарювання.

На сьогоднішній день більшість науковців погоджуються з необхідністю врахування впливу факторів внутрішнього і зовнішнього середовища на рівень економічної безпеки підприємства, що підтверджується запропонованими ними підходами до її діагностики. Загалом можна виділити наступні основні підходи та методи до діагностики економічної безпеки підприємства [5, 6, 8]:

- пороговий (граничний) метод;
- ресурсно-функціональний метод;
- метод на основі теорії економічних ризиків;
- комплексний (інтегральний) метод.

Пороговий (граничний) метод проводиться шляхом співставлення фактичних і порогових значень індикаторних показників, може давати градації небезпечно/безпечно, або більшу кількість градацій, наприклад: нормальний стан, передкризовий, кризовий, критичний та інші. Суть даного методу - визначаються загрози або способи захисту, по кожній категорії загроз визначаються показники і порогові значення. Якщо хоча б один індикатор переходить передкризовий поріг, то вважається, що підприємство знаходиться в стані небезпеки. Прийнятний рівень безпеки досягається при умові, що всі індикатори знаходяться в межах своїх порогових значень. [5]

Ресурсно-функціональний метод – метод економічної ефективності – підприємство розробляє різні заходи щодо захисту від загроз і по кожному оцінює економічний результат. На думку багатьох фахівців, ресурсно-функціональний підхід до оцінки рівня економічної безпеки підприємства є дуже приблизним, він не має конкретного кількісного вираження (прямує до максимуму). Спроба охопити всі функціональні напрямки діяльності підприємства призводить до нівелювання поняття «економічної безпеки» і до ототожнення його з оцінкою ефективності використання ресурсів.

Окрім цього, рівень економічної безпеки підприємства при використанні ресурсно-функціонального підходу оцінюється за допомогою сукупного критерію економічної безпеки, який розраховується на основі думок кваліфікованих експертів. Самі ж розробники цього методу визнають, що при розрахунку сукупного критерію неможливо уникнути суб'єктивності поглядів експертів, які проводять оцінку рівня економічної безпеки підприємства.

Суб'єктивізм ресурсно-функціонального підходу виявляється як в оцінці збитків при визначенні часткових функціональних критеріїв, так і в процесі розподілу питомої ваги функціональних складових при розрахунку сукупного критерію економічної безпеки підприємства.[4]

Метод на основі теорії економічних ризиків полягає в тому, що по різним зарозам розраховується збиток, який порівнюється з величиною прибутку, доходу, майна. На основі цього робиться висновок про те, наскільки

небезпечним є даний ризик для підприємства [5].

Методика діагностики рівня економічної безпеки, яка ґрунтується на використанні теорії нечітких множин, дозволяє одночасно використовувати різні види інформації: детерміновану, статистичну, лінгвістичну, інтервальну, що важко дається в рамках інших методик. В результаті суб'єкт управління отримує дані про рівень комплексного показника безпеки, його лінгвістичну оцінку у вигляді твердження «високий рівень-низький рівень», оцінки фінансової безпеки підприємства, технологічної, які стануть основою для прийняття ефективних рішень в процесі управління підприємством.

В літературі можна зустріти використання методів прогнозування банкрутства для діагностики економічної безпеки, але вони зводяться переважно до виявлення симптомів фінансової кризи підприємства, тому значно обмежують сутність поняття «економічна безпека». А група методів комплексної оцінки загроз передбачає оцінку ризиків підприємства та виявлення загроз, не пов'язуючи цей аналіз із встановленням рівня економічної безпеки підприємства [8].

Комплексний (інтегральний) метод використовується на основі розрахунку інтегрального показника економічної безпеки. До переваг даного методу слід віднести достатньо повне охоплення складових, що визначають та обумовлюють загальний рівень економічної безпеки підприємства. При цьому необхідно добирати складові таким чином, щоб вони в повній мірі відповідали особливостям діяльності підприємства. Водночас, такий підхід може привести до складності розрахунків, громіздкості та багатоетапності оціночних процедур. Використання даного підходу є обґрунтованим при проведенні детального аналізу стану економічної безпеки підприємства, виявленні факторів впливу на її загальний рівень [6].

На нашу думку, найбільш ефективним є інтегральний метод, за яким рівень економічної безпеки розраховується на основі певного набору показників, які поділяються на групи залежно від функціонального складу (фінансові, кадрові, екологічні тощо), фактору часу (оперативні, тактичні, стратегічні) або за ступенем важливості для певного підприємства. Основною вимогою до такого інтегрального показника є наявність чіткої шкали оцінки рівня економічної безпеки, простота розрахунку.

Для підприємств які займаються морськими перевезеннями розрахунок економічної безпеки бажано вести на основі трьох складових, виділених за фактором часу (поточний, тактичний та стратегічний рівень)[3]. Поточна економічна безпека показує фінансовий стан підприємства, тактична – ефективність використання ресурсів (матеріальних, трудових), стратегічна – ринковий потенціал, залежність від макросередовища. Для досліджуваних підприємств доцільно розрахувати перші два рівні, через відносно невеликий розмір підприємства та його вид діяльності, а отже і відсутність можливості розрахувати такі функціональні складові як ресурсна, екологічна ті інші. Тому чисельне значення окремих функціональних складових та інтегрального показника розраховуватимемо за формулами:

$$O_i = \frac{\sum_{j=1}^m 3_j \cdot \left(\frac{K_j}{N_j}\right)^l}{\sum_{j=1}^m 3_j}, \quad (1)$$

де O_i – оцінка i -ої складової економічної безпеки;

m – кількість використовуваних для оцінки даної складової показників;

3_j – коефіцієнт значущості j -го показника;

K_j – фактичне значення j -го показника;

N_j – рекомендоване (нормативне) значення j -го показника;

l – ступінь, котрий приймає значення 1, якщо зростання значення показника свідчить про підвищення рівня економічної безпеки, $l = -1$, якщо зростання значення показника негативно впливає на безпеку підприємства.

$$EB = \frac{(I) \cdot П + (II) \cdot Тк + (II \cdot Тк) \cdot С}{(I) + (II) + (II \cdot Тк)}, \quad (2)$$

де EB — рівень економічної безпеки підприємства;

$П, Тк, С$ – поточний, тактичний, стратегічний рівні економічної безпеки підприємства;

$(I), (II), (II \cdot Тк)$ — коефіцієнти значущості поточної, тактичної і стратегічної безпеки відповідно.

За цією методикою виділяється 5 рівнів економічної безпеки підприємства: високий (0,95 і більше), за яким підприємство перебуває у стані абсолютної безпеки; задовільний (0,75-0,95), що свідчить про деяку нестабільність діяльності підприємства; нестійкий (0,50-0,75) – нестійка платоспроможність; низький (0,25-0,50), за якого існує високий ризик втрати платоспроможності; надто низький (0-0,25) свідчить про банкрутство підприємства або передбанкрутну стадію.

Основними проблемами, що перешкоджають досягненню підприємством необхідного рівня економічної безпеки є переважність використання реактивного підходу (очікування негативного впливу загроз замість попередження їх впливу), недосконалість внутрішніх систем збору інформації навіть про власну діяльність, спрямування всіх ресурсів на протидію загрозам, недосконалість законодавчої бази з цих питань [8].

Слід наголосити, що об'єктивність результатів діагностики значною мірою залежить від адекватності рекомендованих значень оціночних показників, які прийняті як база для порівняння. Отже, для точного визначення рівня економічної безпеки підприємства, дослідження мають бути спрямовані на визначення системи галузевих рекомендованих значень фінансово-економічних показників та інших запропонованих індикаторів економічної безпеки.

Висновки та пропозиції. Не дивлячись на відсутність єдиної думки щодо поняття економічної безпеки важливість діагностики в системі управління економічною безпекою морського агентства є визнаною в науковій літературі. Діагностика є одним з найперших етапів в процесі прийняття

управлінського рішення стосовно економічної безпеки підприємства. Вона дозволяє своєчасно одержати релевантну, актуальну інформацію про існуючу проблему, визначити причини цієї проблеми.

Аналіз основних методів діагностики економічної безпеки підприємства (порогового, ресурсно-функціонального, інтегрального та інших методів) дозволяє стверджувати, що кожен з них має певні переваги, але і певні обмеження у використанні, не дає змоги повно і точно визначити існуюче становище підприємства. Більшість науковців, використовуючи функціональний або інтегральний підхід, формують власну методіку діагностики економічної безпеки через визначення її рівня за певною складовою із подальшим агрегуванням даних у узагальнюючій оцінці.

Перспектива подальших досліджень. Важливим завданням подальших досліджень є вирішення проблем, визначених у ході роботи. Зокрема відсутність достатньо обґрунтованих критеріїв рівня економічної безпеки; відсутність обґрунтованих рекомендацій щодо вибору показників, які найточніше відображатимуть кожну зі складових та фіксованих меж для їх аналізу, що особливо стосується показників, які не мають загальноприйнятого значення; складність визначення впливу на рівень економічної безпеки якісних характеристик, таких як: кредитна репутація підприємства, рівень довіри до нього контрагентів, відданість персоналу тощо; відсутність дієвого алгоритму діагностики економічної безпеки. Вирішення цих проблем пов'язано з необхідністю подальшого розгляду і розробки адекватних методів діагностики рівня економічної безпеки підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення: монографія / Т.Г. Васильців. — Львів : Арал, 2008. — 384 с.
2. Дикань В.Л. Комплексна методика визначення рівня економічної безпеки. Монографія / В. Л. Дикань, І. Л. Назаренко // Українська державна академія залізничного транспорту. — Х. : УкрДАЗТ, 2011. - 142 с.
3. Довбня С.Б. Діагностика рівня економічної безпеки підприємства / С.Б. Довбня, Н.Ю. Гічова // Фінанси України. — 2008. - №4. — с. 88.
4. Єрмолаєв П. В. Ресурсно-функціональний підхід до оцінювання рівня економічної безпеки підприємства / П. В. Єрмолаєв // Безпекознавство: теорія та практика [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://thesis.at.ua/publ/bezpekoznavstvo_teorija_ta_praktika
5. /ermolaev_p_v_resursno_funkcionalnij_pidkhdid_do_ocinjuvannja_rivnja_ekonomichnoji_bezpeki_pidpriemstva/4-1-0-153
6. Кузенкова Ю.О. Економічна безпека енергетичних підприємств / Ю. О. Кузенкова [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://masters.donntu.edu.ua/2011/iem/kuzenkova/diss/indexu.htm>
7. Маслак О.І. Підходи щодо оцінювання рівня економічної безпеки підприємств / О. І. Маслак, Н. Є. Гришко // Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського. — 2011. — №6 (Частина 1). — С.186-187
8. Мищенко С.Н. Система обеспечения экономической безопасности организации: дис. на соискание учёной степени канд. экон. наук: 08.00.05 / С.Н.

Мищенко. — Ростов-на-Дону, 2004. — 197 с.

9. Якубович З.В. Недоліки методик оцінювання рівня економічної безпеки підприємства та шляхи їх усунення / З.В. Якубович // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку : зб. наук. праць / відпов. ред. О.Є. Кузьмін. — Львів : Вид-во НУ "Львівська політехніка", 2011. — С. 71-76.

УДК 911:38

ВПЛИВ СТАНУ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ НА РОЗВИТОК ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

Федорчук О.М. — докторант, Херсонський ДАУ

Постановка проблеми. Соціально-економічний розвиток суспільства в цілому, і, зокрема, населення, що проживає в аграрному секторі, залежить від функціонування системи задоволення різноманітних потреб. На якість життя населення впливають забезпеченість житлом, послугами освіти, охорони здоров'я, торговельного, побутового, транспортного, культурного обслуговування. Соціальна інфраструктура визначає відтворення людських ресурсів і, в кінцевому підсумку, сприяє підвищенню продуктивності праці та зростанню обсягів виробництва продукції. Розвиток і ускладнення економічних зв'язків у відтворенні підвищують вимоги до якості послуг у системі соціальної інфраструктури. Зміна ролі людського фактора в сучасному виробництві обумовлює необхідність аналізу впливу на нього змін у змісті, структурі та функціонуванні об'єктів соціальної інфраструктури.

Стан вивчення проблеми. Проблеми соціальної інфраструктури села як системи економічних відносин, яка визначає рівень розвитку населення і особливості функціонування окремих її ланок в аграрній сфері розкриті в наукових працях Васильченко В.С.[1], Іртищевої І.О. [2], Лібанової Е.М. [4], Новікової О.Ф. [3], Стройко Т.Ю. [6], В.І.Шулепова[5] та ін.

Аналіз наукових публікацій з проблематики оцінки якості людських ресурсів аграрного сектору вимагає уточнення субординації категорій «людські ресурси» і «людський потенціал», оскільки поняття якості відносять до людського потенціалу. Також у науковій літературі недостатньо досліджені різні форми підтримки ефективного функціонування об'єктів соціальної інфраструктури аграрного сектору економіки.

Завдання і методика досліджень. Головним завданням дослідження є оцінка впливу соціальної інфраструктури аграрного сектору на розвиток людського потенціалу та розробка пріоритетних напрямів її розвитку в сучасних умовах. Це в свою чергу, зумовило необхідність вибору методології аналізу. Нами використовується відтворювальний підхід до аналізу людських ресурсів.

Результати дослідження. В аграрному секторі формування і розвиток інфраструктури є обов'язковою умовою ефективної взаємодії суб'єктів основного і допоміжного виробництва, що зв'язує попит і забезпечує перетворення